

ETÜTLER

TÜRKİYEDEN DIŞ ALEME EMEK GÖÇÜ

Tahminler ve İhtimaller

Prof. Dr. Orhan TUNA

GİRİŞ

Türkiyeden Batı Avrupa ülkelerine, ancak özellikle Federal Almanya'ya ve son yıllarda çok sınırlı olmakla beraber Avustralya ve Libya gibi memleketlere sayısı bir hayli kabarık işçimiz gitmiş, bu suretle bir taraftan ülkede yoğun bir mahiyet gösteren işsizlik baskısı bir ölçüde azalmış, diğer taraftan "görünmeyen kalemler" adı altında yurda gelen döviz, ithalâtın finansmanında küçümsenemeyecek bir rol oynamıştır¹.

Ancak 1974 yılının başından itibaren dünya konjonktürünün düşmeye devam etmesi, ayrıca hükümünü ve tesirini gittikçe arttırmış olan durgunluk ve resesyon Türkiye'nin dışarıya 'emek göçü' verme şansını hemen tamamiyle ortadan kaldırmış, çalışmak üzere gidenlerin sayısı, dönenlerin sayısının altında kalmıştır. Bu yazıda özellikle Federal Almanya'nın nüfusu, işgücü ve istihdam yapısı üzerinde tahliller yapmak suretiyle önümüzdeki yıllarda Batı Almanya emek piyasasının tekrar yabancı işçilere, bu arada Türklere açılması ihtimali olup olmadığı araştırılacaktır.

Aslında Türkiye de dahil olmak üzere dünyamızdaki bütün gelişmekte olan ülkelerin tümünün kaderi hali hazırda gizli ve açık

- 1) Bk. DPT üçüncü beş yıl; DPT 1975 Programı; İş ve İşçi Bulma Kurumu; sayılarla yurtdışındaki işçilerimiz, İsmail Hakkı Aydınmoğlu, Ortak Pazar karşısında Türk El emeği; Sosyal Siyaset Konferansları, 26. Kitap; İş ve İşçi Bulma Kurumu; Federal Almanya'da istihdam, 1974 ve 1975 yılları.

şekiller altında yoğun bir işsizliktir. Bunun dışında cadde ve sokakları dolduran ve öte beri satmak veya hizmette bulunmak suretiyle, yarı aç, yarı tok yaşayan sayısı kabarık gezginci ve avare bir kitle sosyal bir izdirap kaynağıdır. Bu seyyar ve aylak zümrenin sayısının, belediyeden verilen bilgilere göre sadece şehrimizde 60 bin civarında olması, durumun ne derece ciddi ve düşündürücü bir mahiyet taşıdığını göstermektedir.

Diğer taraftan bu ülkelerde tasarruf ve yatırımların bir hayli düşüklüğünden, millî gelirin artış hızının tatminkâr olmamasından, emek talep fonksiyonları farklı olan sektörler arası oranların değişiklik göstermemesinden ve bu arada özellikle nüfusun tarım sektöründe yığılmış âtl bir istihşâl faktörü halindeki durumundan ileri gelen açık işsizlik, ayrıca halden hale tüm faal nüfusun yarısına yakın bir kısmını teşkil eden yardımcı aile efradı grubundaki gizli işsizler kütlesiyle de beslenmekte, netice itibariyle emek piyasalarının karanlık bir tablo manzarası almasına yol açmaktadır.

Bu münasebetle dünyanın en büyük iktisatçıları arasında bulunan ve Nobel mükâfatını kazanmış bulunan Gunnar Myrdal bir konferansında gelişmekte olan ülkelerin bu kötü kaderini dile getirmektedir². Prof. Myrdal'a göre, son yıllarda dünya ekonomisi birden bire ve çok derin değişikliklere uğramıştır. Bu durum gelişmekte olan bütün ülkeleri değişik yönlerde ve değişik ölçülerde, ancak radikal şekilde etkisi altına almış ve netice itibariyle Devletlerarasındaki bölüşüm meselesini yeniden ortaya çıkarmıştır. Bilindiği gibi, dünya nüfusunun çok büyük bir kısmı gelişmekte olan ülkelerde yaşamakta ve dünya ekonomisindeki değişmeler bu ülkelerin mütevazı dahi olsa gelişme trendlerini kötüleştirmektedir. Hatta bu ülkelerden bir çoğunun halkları yaşamakta devam şanslarını dahi yitirmişlerdir. Zira gelişmiş Devletlerin yapageldikleri yardımlar esasen çok kifayetsiz iken, bu defa bu yardımlar bahiskonusu halkların en ilkel şartlar altında dahi yaşamalarına ve en primitif ihtiyaçlarını dahi karşılamaya yeterli olmaktan uzak bulunmaktadır. Bundan dolayı gelişen ülkeler sadece daha çok gelişme yardımı istemekle kalmamakta, bunun dışında Milletlerarası ekonomik ilişkilerde değişiklikler yapılmasını da talep etmektedirler.

2) Bk. Finanzierung und Entwicklung, Hamburg, Nr. 2, Juni 1975, 12. Jahrgang.

Diğer taraftan ekonomik gelişmenin kötüleşmesi ve kütlelerin hayat standartlarının petrol ve gıda maddeleri krizi yüzünden gittikçe düşmesi, Myrdal'a göre güdülecek her türlü nüfus politikasının tesirlerini azaltacaktır. Aslında gıda maddeleri krizi kümülatif bir tesire bağlı olarak gelişme ümit ve şanslarını azaltan bir motor durumundadır. Yapılan hesaplar, 1975 yılında dünyamızda on milyondan fazla insanın sadece açlıktan öleceğini ve yarım milyara varan bir insan külesinin ise açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu büyük felâketlerin arkasındaki ana sebebin zengin endüstri ülkelerinin moral ölçüleriyle yok edilmesi gerekmektedir.

Aşağıdaki tablo özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve işsizliğin acıklı durumunu göstermektedir:

Dünya'da Kazanç Faaliyetine Katılan Nüfustaki Gelişmeler
(Milyon olarak)

I. Gelişmiş Ülkeler :

Yıl	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
1970	474	101	373
1980	526	—	—
1990	573	—	—
2000	627	23	604

II. Gelişmekte Olan Ülkeler :

Yıl	Toplam	Tarım	Tarım Dışı
1970	1027	699	358
1980	1257	—	—
1990	1573	—	—
2000	1963	842	1121

Kaynak : Handelsblatt, 23.1.1976.

UNO tarafından yapılan tahminlere göre 2000 yılına kadar üçüncü dünya ülkelerinde daha fazla kütleli işsizliği önleyebilmek için, yeniden 750 milyon işyeri ihdas etmek gerekmektedir. Bu yıla

kadar dünya ölçüsünde kazanç faaliyetine katılacak nüfusta takribi olarak 1,1 milyar bir artış meydana gelecektir. Gelişmekte olan ülkeler, ancak yeni bir dünya ekonomik düzeninde çalışma ve istihdam problemlerini çözebilmek şansının varlığına inanmaktadırlar.

Hali hazırda bahis konusu bu ülkeler, insanlarına bir iş, üretken bir çalışma alanı bulamamanın ezikliği içindedirler. Toprak çok hallerde verimini tüketmiş, aşırı derecede parçalanmış, üzerinde bir avuç yeşillikten mahrum ve hayatini bitirmiş bozkırlar ve çatlakmış evlekler şeklinde uzayıp gitmekte, üzerinde yaşayan ve her yıl sayısı artan insanların beslemekten âciz kalmaktadır. Ayrıca Türkiye gibi bir ülkede devlet sektöründe memur statüsü altında çalışan 900 bin civarındaki kişi, kamu cari harcamalarının büyük bir kısmı üzerinde hak sahibi olarak görünmektedir. Bir kaç açık işyeri olduğunu ilân eden fabrika vesair işyerlerinin önü insan kalabalığı ile mahşer halini almakta, daha düne kadar çalışmak üzere dış ülkelere gitmek için kuyruğa girmiş olanların sayısı milyonu aşmış bulunmaktadır. Bir ay gibi kısa bir süre içinde baş vuranların sayısının bazı hallerde yüz binin üzerinde olmasına rağmen, aslında Türk şehirlerinde işsizliği, iş bulmak maksadiyle İş ve İşçi Bulma Kurumunun Bürolarına baş vuran insanların sayısı ile ölçmemek lâzımdır. Fabrika semtlerindeki kahvehanelerde, işçi aradığını ilân eden fabrika vesair işyerlerinin kapılarında biriken insanlar açık işyeri sayısı ile ölçülemeyecek sınırlara varan bir kalabalık teşkil etmektedir.

Filhakika bir müddet evvel Karabük fabrikalarında ilân edilen 16 açık işyeri için 3500 kişinin baş vurmuş olması hâdisenin ehemmiyetini ortaya koymakta ve bu, benzer bir çok olaylardan sadece birini teşkil etmektedir. Gerçekten bu kabil olaylara her iş yerinin personel idarecileri hemen her gün şahit olmaktadırlar. Bu itibarla yukarıda da belirttiğimiz gibi, İş ve İşçi Bulma Kurumunca çıkarılan aylık bültenlerde yer alan başvurma ve işe yerleştirme ile ilgili sayıların gerçeklerin ancak bir kısmını aksettirdiği şüphesizdir. Bu arada 1975 yılının Eylül ayında İş ve İşçi Bulma Kurumuna iş için müracaatların sayısı Ağustos'a göre 24.933 (% 49), iş münhalleri 23.989 (% 67.1), plâsmanlar ise 25.555 (% 76.7) artarak, sırasıyla 75.843, 59731 ve 58.861 kişi, işsiz devri 4.577 (% 4) ve münhal devri

de 912 (% 6.8) azalarak sırasıyla 109.080 ve 12.798 lik bir artış göstermiştir³.

Sayıardan da anlaşılacağı üzere, açık ve gizil işsiz sayısının iki milyona yaklaştığı bir ülkede Kuruma baş vuran işsiz sayılarındaki düşüklük, aslında Türkiyede işsizlik sigortasının kurulmamış olmasından ve dolayısıyla resmî istihdam kurumunun emek piyasasını kontrol edecek alete sahip bulunmamasından doğmaktadır. Marmara Bölgesi gibi Türk sanayiinin çok büyük bir bölümüyle Türkiye çapında dev şehirlerin yer aldığı bir bölgede, Kurumca tesbit edilen rakamların gerçeklerden ne kadar uzak olduğu üzerinde fazla mürekkep harcamaya lüzum yoktur.

Ay Sonu İtibariyle Kayıtlı İşsiz Sayısı

	1973	1974	1975
Ocak	40.885	47.730	106.129
Şubat	40.720	52.908	108.893
Mart	59.661	65.291	130.309
Nisan	53.143	78.033	133.118
Aylık ortalama	50.852	60.990	119.612

Aynı Kurumun bültenlerine göre, isteklerine ve mesleki yeteneklerine uygun bir iş bulunamadığı için 1975'in aralık aya aktarılan kişilerin sayısı 143 528 i erkek, 29 254 ü kadın olmak üzere toplam 172 782 kişidir. Bu miktar eylül ayında 167 595 ve ekim ayında ise 164.618 kişi idi.

Diğer taraftan Türkiyede şehirlere ve illerden illere göçlerin ardı arkası alınamamaktadır. Trabzon Ticaret ve Sanayi Odasınca hazırlanan bir rapora göre, istihdam imkânı olmadığı için 1973 yılında Doğu Karadeniz Bölgesindeki dört ilden toplam olarak 337 118 kişi diğer illere göç etmiştir. Anlaşıldığına göre, köylerde rızıklarının tükenmiş olduğunu anlayan bahtsız vatandaşlar, büyük şehirlerde "getto" ların sakinleri haline gelmekte, her türlü sağlık şartlarından yoksun gecekondu huzursuzluk ve asayişsizliğin yuvaları haline almaktadır.

3) Bk. İş ve İşçi Bulma Kurumu aylık bültenleri.

Buna karşı istihdam hacminde sevindirici bir genişleme olmak şöyle dursun, Türkiyenin ekonomik ve demografik strüktüründen doğan gizli ve açık işsizler ordusunun gittikçe büyümekte olduğu görülmektedir. Bir bakıma gelişmekte olan Türkiyede işsizlik problemi bazı hallerde strüktürel faktörlere atfedilebilir. Filhakika gelişmekte olan ülkelerde strüktürel işsizlik hususunda bir çok izah tarzları mevcuttur. Bu izah tarzları daha çok faktör (girdi-input) alanındaki strüktürel dengesizlikten ileri gelmektedir. Teknolojik dar boğazlar ve aşırı nüfus gibi piyasanın tam manasiyle kifayetli bir duruma gelmemiş olması buna misâl olarak gösterilebilir⁴.

Nitekim Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânının yürürlüğe konduğu 1972 tarihinde gizli ve açık işsiz sayısının 1.6 milyona ulaştığı hesaplanırken, hali hazırda bu sayının 1.8 milyona yükseldiği tahmin edilmektedir. Bu suretle işsizlik oranının diğer ülkelere nazaran daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır (% 11.4). Kaldı ki, 1977 yılında işsizler sayısının 2.5 milyona yükseleceği hesaplanmaktadır⁵. Bu yoldaki tahminlerin 15-65 yaş gurubu esas alınarak yapıldığı ve bu bakımdan Türkiyenin kanunî ve fiilî şartlarına uymadığı da gözden uzak tutulmamalıdır. Halbuki ülkede 0-14 yaş gurubunun gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak büyüklükte bir oran teşkil etmesi (% 42) ve bütün ülkede ortalama yaşın 19 olması, genç Türk nüfus yapısının önümüzdeki yıllarda emek piyasasına çok daha fazla insan vermesi neticesini doğuracaktır. Bu arada tek ümit henüz köy yollarının kapanmamış olmasıdır. Filhakika şehirlerde işsiz kalan ve henüz köylerle mülkiyet, çevre ve aile irtibatlarını kesmemiş bulunan bir kısım insanların geldikleri yere avdetleri, buralarda işsizlik devresini kıt ve kanaat yaşamak suretiyle dahi olsa geçirmeleri aslında Türkiye için halen küçümsenmemesi gereken büyük bir şanstır. Aksi halde büyük şehirlerin cadde ve sokaklarını dolduracak olan işsiz kütesinin, işsizlik tazminatı ve işsizlik yardımı gibi sosyal güvenlik sisteminin mevcut olmadığı bir ülkede, ne büyük bir sosyal-ekonomik ve giderek siyasî tehlike teşkil edebileceğini, demokratik reji-

4) Bk. U Tum Wai; Ökonomische Konzepte und Probleme in Entwicklungsländern, Finanzierung und Entwicklung, Hamburg, Nr. 2, Juni 1975, sh. 28.

5) Bk. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı ve Programı, Ankara 1973.

min teminatı bakımından ne çapta bir tehdit mahiyeti taşıyabileceğini, büyük depresyon yıllarında 1930 lar Avrupasmda cereyan eden hâdiseler göz önüne getirildiği takdirde, takdir ve idrak etmek kolaylaşır.

Öte yandan Türkiyede nüfus patlaması devam etmektedir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânında 1995 yılı için yapılan projeksiyonların çok büyük bir iyimserliğe dayandığı iddia etmek, mübalaa sayılmamalıdır. Türkiye gibi temel eğitim seviyesi el'an bir hayli düşük, nüfus kontrolü ve aile plânlaması araçlarının çok zayıf, elli bin köye sahip, dinî ve politik reaksiyonları güçlü bir ülkede, nüfusun alacak bir doğurganlıkta artarak yirmi yıl içinde 65 milyonu aşmamasını sağlamak ve bu suretle tam istihdam seviyesine ulaşmak, kuvvetli bir hayalin mahsulü gibi görünmektedir. Gerçi yapılan bir kısım araştırmalar köylü kadınları arasında dahi fazla çocuk istemeyenlerin çoğunluğu teşkil ettiğini ortaya çıkarmaktadır. Bu arada Doğu illerinde yaptığımız bir gezide bazı ailelerin fazla çocuğa sahip olmamak için, son doğan çocuğun ismini "Yeter" koydukları, şehrimizde inşaat işlerinde çalışan Doğulu işçilerden birinin çocuk sayısı hakkındaki soruya ancak üç beş saniye düşündükten ve gayrı memnun bir tavır takındıktan soma cevap verebildiği müşahede olunmuştur. Nitekim bir yabancı dergi⁶ Üçüncü Dünya ülkeleri arasında bulunan Pakistanda ailelerin ortalama olarak 4 çocuk istediklerini, buna karşı 6, 4 çocuğa sahip olduklarını, Seylanda 3, 2 çocuğa karşı 5,5 çocuk, Türkiyede ise 3, 5 çocuğa karşı 5, 8 çocuğun doğduğunu, bu ülkelerde doğumların tanzim ve kontrolünün büyük ölçüde yerleşip gelişmediğini ileri sürmekte, buna karşı aynı dergi on Avrupa ülkesinde istenilen çocuk sayısının 2,7 olmasına karşı 2,6 çocuğun dünyaya geldiğinden bahsetmektedir.

Hülâsa alt yapıdaki gelişme ve şehirleşme ile birlikte giden hayat standardı ve öğrenim seviyesi yükselmesi, keza gittikçe artan kadın çalışması ve artan öğrenim masrafları ülkede 1950 lerden beri doğum hadlerini hafifçe düşürmüştür. Ortalama yaş 19, Ortalama ömür ise 55 dir. Kırsal bölgelerde okuyup yazma bilmeyenlerin oranı % 45 şe ulaşmaktadır.

1965 lerden itibaren köyden kaçış özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerinden Orta Anadoluya ve Batı endüstri

6) Bk. Trend; 8/74, Frankfurt a.M., 26.3.75.

bölgelerine doğrudur. Şehir nüfusu yılda % 6-6,5 artmakta, halkın % 40'ı buralarda yaşamaktadır. Büyük şehirler halkının % 50 si gecekondualarda sakindir. Buraları hastalık ve huzursuzluk yuvalarıdır. İşgücü arzı 15-16 milyondur. 4 milyon insan düşük istihdamdadır. Bu % 10-12 işsizlik haddi manasına gelir. Halkın ihtiyaçsızlığı ve büyük aile rejimi Batı Avrupaya nazaran bu durumun şiddetini azaltmaktadır. Ancak şehirlerde işsiz sayısının nisbi olarak artması mühim bir problem teşkil etmek istidadındadır. Türk emek arzının % 5'i (750 bin) Batı Avrupada çalışmaktadır. Aileleriyle birlikte bu Türk halkının % 2.5-3'ü demektir. Fert başına gelir 450 Dolardır ki, OECD ülkelerinin en düşük seviyesidir. Yani bağımlılık oranları çok yüksektir. Çalışan 100 kişiye karşı çalışmayan 90'a yakın insan vardır. Özel tasarruf haddi ve kapital teşkili, keza vergi gelirleri bundan dolayı düşüktür. Buna karşı devletin nüfus yatırımları bir hayli yüksektir⁷.

Bu durumun yukarıda da işaret edildiği gibi, Türkiye de dahil olmak üzere gelişmekte olan bütün ülkelerde bugün olduğu gibi, gelecekte de emek piyasaları üzerinde büyük tazyiklere zemin hazırlayacağı her türlü şüphe ve tereddüdün dışındadır. Bundan dolayıdır ki, Türkiyede işsizlik kaynaklarını teşkil eden bölgelerdeki köylerde yaz aylarında tek bir erkeğe rastlamak mümkün olamamakta, büyük şehirlerde mevsimlik işlerde çalışan yurdumuzun bu yiğit fakat bahtsız insanları bölgelerinde bir an önce sınaî tesislerin kurulmasını, bu suretle her yıl gurbetçilikten ve sürünmekten kurtarılmasını istemektedirler. (Ağrılı bir yapı işçisinin söyledikleri).

Hülasa Türkiye'nin istihdam sorunu 40 milyonu aşan nüfusa yurt içinde "insanca" yaşama olanağının sağlanması noktasında düğümlenmektedir. Türkiye nüfusunun genç yapısı sorunun önemi arttıran bir faktördür. Yapılan projeksiyonlara göre, 1980'e doğru Türkiye nüfusunun yarısını 15 yaşından aşağı gençler teşkil etmektedir. Halbuki ileri derecede sanayileşmiş ülkelerde 15 yaşından küçük nüfusun toplam nüfus içindeki payı % 20 civarındadır. Bu durum önümüzdeki yıllarda "iş" isteyenlerin sayısının süratle artacağıni ortaya koyan en önemli göstergedir⁸.

7) Bk. Soziale Aspekte der Bevölkerungsentwicklung der Türkei, Bundesarbeitsblatt, Februar 1975.

8) Bk. TÜSİAD, 1975 yılının sonunda Türk Ekonomisi, İstanbul, Aralık 1975.

Diğer taraftan Türkiye bakımından aşağı yukarı on yıldan beri çok yönleriyle üzerinde gittikçe hassasiyetle durulan mühim bir mesele, yabancı ülkelere doğru emek akımı yani, işçilerimizin çalışmak ve kazanmak maksadiyle yurt dışına intikal etmeleridir. Gerçekten yabancı işçi istihdam eden Batı Avrupa ülkeleri için hiç de yeni olmayan bu durum, memleketimiz için ilk defa karşılaşılan bir problem olarak doğmuş, yıllar ilerledikçe gidenlerin sayısı artmış, bu yurttaşlarımızın vatana transfer ettikleri dövizlerin mikdarında tahminleri aşan gelişmeler meydana gelmiştir. Halen dış memleketlerde çalışan işçilerimizin sayısı, zamanla avdet edenlerin mikdarı hakkında elde kati rakkamlar bulunmadığı için, kaba tahminlere göre yedi yüz elli bin civarındadır. Bunların aşağı yukarı % 76.4'ü⁹ Federal Almanyada istihdam edilmekte olup, işçilerimizin 1973 yılı sonu itibariyle yurda gönderdikleri döviz mikdarı ise bir milyar iki yüz milyon Dolara ulaşmış bulunmaktadır. Bu rakkamların manâsı elbette büyüktür. Zira Türkiye yurt dışına bu kadar işçi göndermekle, bir taraftan kronik bir mahiyet arz eden işsizliğin hiç değilse bir kısmını ihraç etmekte, diğer taraftan yine kronik döviz sıkıntısını bu yoldan hafifletmiş olmakta, netice itibariyle her iki sahada da nisbî bir rahatlığa kavuşmuş bulunmaktadır.

Aslında Türk işçilerinin Batı ülkelerine büyük şehirlerin cazibesine kapılarak gitmedikleri aşikârdır. Emek akımını harekete getiren saik, esas itibariyle iktisadî zorluklar olmuştur. Güvenilir işler ve işyerleri arayan, bunu kendi öz vatanlarında bulamayan insanlar gurbete zorlanmış, ancak istikballerini emniyet altına alacak mikdarda tasarrufla bulduklarına inandıkları an tedricen avdete başlamışlardır. Bununla beraber yabancı işçilerden bir kısmı daha uzunca müddetler için Batı Avrupa ülkelerine yerleşmek istemekte, bu maksatla bir mesken kiralamakta veya satın almakta, çocuklarını buldukları memleketin okullarına göndermekte, yahut yerli kadınlarla evlenmekte, netice de çalışmak ve kazanmak gayesiyle geçici olarak geldikleri ülkelerde uzun bir süre veya devamlı olarak kalmak istemektedirler.

9) Bk. DPT Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıllık 1975 Programı, Ankara, Nisan 1975.

Batı ülkelerine ve bu arada Batı Almanyaya, gelişmekte olan memleketlerden emek göçü aslında 1955 lerden itibaren başlamıştır. İkinci Cihan Savaşından sonra özellikle 1960 lardan itibaren Almanyada aşırı istihdam durumu hasıl olmuş ve zaman zaman açık beş iş yerine karşı tek bir işsizin bulunduğu görülmüştür. İşte bu tarihlerde gelişmiş Batı ülkelerinin emek piyasalarında doğmaya başlayan dar boğazların açılabilmesi için önceleri İspanya, Portekiz, İtalya ve Yunanistandan işçi celbine başlanmış, sonraları gittikçe artan emek talebini karşılayabilmek maksadiyle Türkiye, Yugoslavya, nihayet giderek Akdenizin güneyinde bulunan Fas, Cezayir, Tunus gibi memleketler de devreye girmişlerdir. Batı Almanyada emek piyasasındaki sıkışıklık başladığı zaman, Alman işçi sendikaları konfederasyonu ile bu üst teşekküle bağlı bulunan sendikal kuruluşlar yabancı işçilerin istihdamına prensip itibariyle muvafakat ettiklerini bildirmişlerdir. Bu suretle Alman sendikaları gittikçe genişleme istidadı gösteren bir ekonomide tam istihdamın teminat altına alınması hususunda yardımcı olduklarını, ayrıca sosyal ve sendikal alanlarda mutlak bir tesanüde ihtiyaç bulunduğunu ifade etmişlerdir.

1961 Yılından İtibaren İş ve İşçi Bulma Kurumu Aracılığı ile Yurt
Dışına Gönderilen İşçi Sayısı ve Döviz Gelirleri

Ay ve Yıl	Toplam	İşçi Döviz Gelirleri Milyon Dolar
1961 - 1965	160.685	77.8
1966	34.410	115.3
1967	8.947	107.3
1968	43.204	
1969	103.975	
1970	129.575	273.0
1971	88.442	471.4
1972	85.229	740.1
1973	135.820	1183.3
1974	20.211	1426.3
1975 Birinci ay	327	143.9
" İkinci ay	386	73.2
" Üçüncü ay	276	56.5
" Dördüncü ay	342	80.8
" Beşinci ay	317	68.3
" Altıncı ay	337	81.8
" Yedinci ay	276	183.1
" Sekizinci ay	266	171.7
" Dokuzuncu ay	311	139.4
" Onuncu ay	277	111.8

Kaynaklar : İş ve İşçi Bulma Kurumu Aylık Bülteni, Aralık 1975,
T.C. Merkez Bankası Bülteni, Aralık 1975.

Not : İş ve İşçi Bulma Kurumu kaynaklarına göre, 1975 yılı sonunda Türkiye'nin Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerinin sayısı toplam olarak 698 bindir. Bu kanal dışında turist pasaportuyla giderek bu ülkelerde iş bulan vatandaşlarımızın sayısının da, kesin rakamlar bilinmemekle beraber, bir hayli yekûna olduğu anlaşılmaktadır.

**Son On Yıl İçinde Yabancı Ülkelere Gönderilen
İşçilerin Mukayeseli Sayısı**

	1973		1974		1975	
	1973	1974	1974	1975	1974	1975
Almanya	103.793	1.228	920	355	41	67
Hollanda	1.994	1.503	1.202	27	218	1
Avusturya	7.083	2.501	1.869	212	385	9
İsviçre	1.109	770	630	107	77	8
Avustralya	886	1.138	794	218	147	14
Fransa	17.544	10.577	10.179	20	390	—
Diğerleri	3.411	2.494	1.833	1.588	224	167
Toplam	135.820	20.211	17.427	2.527	1.482	266

Kaynak : T.C. Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü aylık ekonomik göstergeler, Eylül - Ekim 1975.

Yukarıdaki tabloların tetkikinden anlaşılacağı üzere, Türkiyeden yabancı ülkelere ve bu arada Batı Almanyaya gönderilen işçi sayısında 1973 den 1974 de doğru çok büyük bir düşme kaydedilmek suretiyle 115 609 daha az (% 80.2) insan gitmiştir. Düşme 1975 de de devam etmiştir. Nitekim 1974'ün Ocak-Ağustos döneminde dış ülkelere 17427 işçi gitmiş iken, 1975'in aynı döneminde bu sayı 2527 ye inmiştir.

Ekim 1975 de dışarıya giden işçilerimizin sayısı 257 si erkek ve 20 si kadın olmak üzere 277 den ibarettir. Bunlardan 144'ü Libya'ya, 70'i Federal Almanya'ya, 34'ü Avustralyaya, 29'u ise çeşitli ülkelere gitmiştir.

Öte taraftan Batı Almanyada çalışan toplam yabancı işçilerin yüzde oranları aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Ülkeler	1965	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974
İtalyanlar	29	26	27	24	20.1	18.5	18.0	17.3	15.8
İspanyollar	15	13	11	10	9.0	8.4	7.9	7.3	7.0
Yunanlılar	16	15	14	13	12.7	12.3	11.7	9.6	9.6
Türkler	11	13	14	16	17.9	19.7	21.4	23.3	25.1
Yugoslavlilar	5	9	10	16	20.7	21.2	20.3	20.6	20.0

Kaynak : Institut der Deutschen Wirtschaft, 1975 Zahlen, Zur wirtschaftlichen Entwicklung der Bundesrepublik Deutschland.

Öte yandan 1974 yılında yurt dışına gönderilen işçi sayısında önemli bir düşme olmakla beraber, işçilerin yurda gönderdikleri paralar büyük değerlere varmış ve Ocak-Eylül döneminde % 24 oranında artış göstererek 898,4 milyon Dolardan 1.115,1 milyona yükselmiştir¹⁰.

Aşağıdaki tabloda aylara göre yurda transfer edilen işçi dövizleri görülmektedir:

Aylara Göre İşçi Dövizleri (Bin Dolar)

	1973		1974		1975	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Ocak	82.615	+ 14,4	122.003	+ 1,7	143.886	+ 9,1
Şubat	55.636	— 32,7	78.852	— 35,4	73.221	— 49,1
Mart	60.458	+ 8,7	88.654	+ 12,5	69.066	— 5,7
Nisan	69.507	+ 15,0	61.205	+ 31,0	80.849	+ 27,1
Mayıs	83.001	+ 19,4	107.821	+ 81,0	68.319	— 15,5
Haziran	96.193	+ 15,9	106.745	— 1,0	81.900	+ 19,9
Temmuz	180.168	+ 87,3	209.058	+ 95,8	183.104	+ 123,6
Ağustos	165.734	— 8,0	204.800	— 33,7	171.695	— 6,2
Eylül	105.095	— 36,0	135.766	— 33,7	140.349	— 18,3
Ekim	83.532	— 17,7	95.031	— 30,0	111.813	— 20,3
Kasım	81.414	— 5,9	84.432	— 11,2		
Aralık	119.900	+ 47,3	131.844	+ 56,2		
Toplam	1.183.253	+ 61,2	1.426.211	+ 19,5		

Kaynak : T.C. Merkez Bankası; T.C. Maliye Bakanlığı Hazine Genel Müdürlüğü Aylık Ekonomik Göstergeler, Eylül - Ekim 1975.

Tabloda 1975 yılma ait döviz girdileri Ekim ayma kadar yer almış bulunmaktadır. Şayet Kasım ve Aralık aylarında gelen dövizler seviyesinde farz edersek, 1975 de toplam döviz transferini 1.340.478.000 Dolar olarak kabul edebiliriz. Buna rağmen 1974'e nazaran döviz transferlerinde bir azalma meydana geldiği dikkati çekmektedir.

10) Kaynak : Bk. DPT Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl, 1975 Programı, Ankara, Nisan 1975.

Öte yandan dış âleme emek göçünün başladığı 1961 yılından 1975 yılı sonuna kadar Türk işçilerinin yurda transfer ettikleri dövizlerin toplamı 4.986.655.392 Dolardır¹¹.

Şüphe yoktur ki ,yabancı ülkelerde çalışan işçi sayısı ile irtibatlı olarak yıllara göre yurda gelen işçi dövizleri toplamında da büyük farklılıklar meydana gelmiştir. Nitekim bu miktar 1961-1965 döneminde sadece 77.896.142 Dolar iken (yılda işçi başına 484.7 Dolar), gelen dövizler yılların akışı içinde artarak 1972 de 740.105.694 Dolara (yılda işçi başına 1030.6 Dolar) ve 1973 de 1.183.255.087 Dolara (yılda işçi başına 1497.2 Dolar) ulaşmıştır¹². Şüphesiz bu artış üzerinde yabancı ülkelerde genel ücret seviyesinin yıldan yıla yükselmiş olmasının tesiri olduğu gibi, Türk parasının yabancı paralar karşısındaki paritesindeki değişikliklerin, nihayet uzunca bir süre yabancı bir ülkede yaşayan insanların çevreye intibakları neticesi mutad harcamalarında nisbeten daha kolaylıkla tasarruf yapabilmeleri ihtimalinin tesiri de düşünülebilir.

Türk işçilerinin yurda transfer ettikleri dövizlerin yukarıda da belirtildiği gibi, yılların seyri içinde büyük miktarlara varması, fertler için sağladığı avantajlar yanında 1973 yılı sonlarına kadar Türkiyenin "kronik döviz dar boğazı" mn aşılmasına da imkân vermiş ve menşe ülkenin ödemeler dengesi üzerinde olumlu tesirler yapmış hatta cari ödemeler dengesindeki mal ve hizmet açıklarını tersine çevirmeği başarmıştır¹³. Ayrıca ithalâtın finansmanında çok mühim bir rol oynamış, Türkiyenin toplam ihracat değerine yakın bir miktara ulaşmıştır. Filhakika 1972 yılında toplam ithalâtın % 47.4ünü karşılayan işçi döviz gelirleri oranı, 1973 de %56.4 de yükselmiş, bu suretle ithâl malları değerinin yarıdan fazla bir kısmı bu kaynaktan karşılanmış ihracattaki payı ise 1972 de % 83,6 iken, 1973 de % 89.8'e çıkmıştır¹⁴.

- 11) Bk. 1975 yılının son iki ayma ait döviz girdileri tarafımızdan yapılan tahminlere dayanmaktadır.
- 12) Bk. İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü yayını, No. 115. Ortak Pazarda el emeği konusu ve sosyal sorunlarımız (İsmail Aydınoğlu - Turan Ersoy), Ankara 1974.
- 13) Bk. Observateur; Ağustos 1975 (Türkiye İktisat Gazetesi, 9.10.1975).
- 14) Bk. İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü Yayını, No. 115, Ankara 1974.

Diğer taraftan Bundesbank'ın yaptığı hesaplara göre¹⁵, Federal Almanyada çalışan tüm yabancı işçilerin 1975 yılında kendi yurtlarına transfer ettikleri dövizlerde bir azalma meydana gelmiştir. Bu miktar 1973 de 8.5 Milyar Mark iken, 1974 de 8.3 milyar Marka, 1975 de ise 7.6 milyar Marka düşmek suretiyle devamlı olarak bir azalma kaydetmiştir. Bununla beraber Bundesbank yabancı işçilerin kendi yurtlarına transfer ettikleri paralardaki azalmanın, Batı Almanyada çalışan yabancı işçilerin sayısında son yıllarda kaydedilen azalma (takriben % 15) oranında olmadığını hesaplamaktadır¹⁶.

Öte yandan önümüzdeki yıllarda işçi dövizleri girdisinin gittikçe düşmesi "döviz dar boğazı"nın giderek büyük sıkıntılara, yatırım ve ara malları ithalâtında kısıntılara yol açabileceği meydandır.

Batı ülkelerinde çalışan Türk işçilerinin 1961 yılından itibaren yurda muntazam bir artış kaydetmek suretiyle transfer ettikleri dövizlerin yanında, aynı işçilerin çalıştıkları ülkelerin bankalarında büyük miktarlara ulaştığı tahmin edilen tasarrufları da vardır. Ancak bunun ayrıca, fakat ehemmiyetle üzerinde durulması gereken bir problem olduğu kanaatindeyiz¹⁷.

*
**

Şimdi işçilerimizin dönüşü başlamış bulunmaktadır. Filhakika 1973 yılı sonunda başlayan dünya ekonomik konjonktüründeki olumsuz gelişmeler ve özellikle Federal Almanya Hükümetinin işgücü talebini durdurma kararı sonucu, 1974 yılında yurt dışına işgücü göndermelerinde önemli azalmalar olduğu gibi, ayrıca 1974 yılı içinde Federal Almanya dışında Fransa ve Hollanda gibi işgücü alan ül-

15) Bk. Frankfurter Neue Presse, 19 August 1975.

16) Bk. Aynı kaynak.

17) Türk işçilerinin yabancı ülkelerin bankalarındaki mevduattan ne şekilde faydalanılması gerektiği hakkında yaptığımız bir "model çalışma" yı bundan yıllarca önce Dışişleri Bakanlığı ile, Devlet Planlama Teşkilâtına sunduğumuzu, ancak meselenin bugüne kadar gereken ehemmiyetle ele alınmamış bulunduğunu burada kaydetmek isteriz. Bu tasarruflar hakkında ayrıca Bk. İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğü yayını, No. 121. Federal Almanya'da yabancı istihdam, Ankara 1975.

keler de yabancı işçi istihdamının yol açtığı marjinal alt yapı faaliyetlerindeki artışı göz önüne alarak yeni sınırlama kararları almışlardır. Belirtilen gelişmeler sonucu gelecek yıllarda yurt dışına işgücü göndermelerinin daha az sayıda ve vasıflı işgücünü kapsayacak şekilde gerçekleşmesi beklenmektedir¹⁸.

Öte taraftan 1973 de en yüksek noktasına varan Batı Almanya'daki yabancı işçi sayısı (2.6 milyon), yarım milyon kadar kayba uğramıştır. Her beş yabancı işçiden biri vatanına dönmüştür¹⁹. Bu suretle tüm yabancı işçi sayısındaki azalma % 18'e²⁰ ve yabancıların tüm işsizler içindeki payı % 12.7 ye ulaşmış, bizzat yabancı işçiler arasındaki işsizlik haddi ise % 6.2 ye varmıştır²¹. Bunun sebebi şüphesiz vatan hasreti olmaktan çok, Almanya'daki işsizliktir. Zamanla yabancı işçiler arasında işsizlik oranı yükselmekte devam edecektir²². Ayrıca DPT nin yaptığı tahminlere göre, 1975 yılında dış ülkelerde çalışmakta olan işçilerimizden 100 bin kadarı kesin dönüş yapacaktır²³.

Bu arada Batı Almanya İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DGB) daha iletici giderek, yabancı işçiler hakkında bir müddet önce konulmuş bulunan celp ve devşirme tedbirlerinin durdurulmasına yönelik çalışmalarını red etmiştir. Konfederasyonun ileri sürdüğüne göre, 900 bin Alman işsiz karşı, 114 bin yabancı işsizin varlığı dikkate alınmalıdır. Bu itibarla önümüzdeki yıllarda da yabancı işçilerin istihdam şansları zayıftır^{24 25}.

18) DPT Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl, 1975 Programı, Ankara, Nisan 1975.

19) Bk. Süddeutsche Zeitung, 8.12.1975.

20) Bk. Frankfurter Neue Presse, 28 November 1975.

21) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 5.12.1975.

22) Bk. Neue Zürcher Zeitung, 5.9.1975.

23) Bk. 13.9.1975 tarihli gazeteler.

24) Bk. Handelsblatt, 6.1.1976.

25) Federal Almanya'da yabancı işçi istihdamı 1971 seviyesine inmiş bulunmaktadır. Nürnberg'deki Federal Çalışma Kurumunun yaptığı hesaplara göre, Mart 1975 sonunda adı geçen ülkeye 2.1 milyon yabancı işçi istihdamda iken, aynı yılın Eylül ayı sonunda miktar olarak 500.000 ve yüzde olarak 18.3 düşme kaydedilmiştir. 1973 de toplam yabancı işçi sayısı 2.6 milyondur. Daha 1974 yılının ikinci çeyreğinden itibaren yabancı işçilerin vatan-

Kesin dönüş Türkiye için olduğu gibi, esasen yoğun bir işsizliğe maruz buldukları için Batıya emek göçü veren diğer bütün ülkeler için de büyük bir ehemmiyet arz etmektedir. Nitekim Batıda çalışan 440 bin civarındaki Yugoslavya işçisinden son yıl 80 bin kadarcının ana yurda kesin dönüş yapmış olması ve diğerlerinin de peyderpey avdet etmeleri ihtimali adı geçen ülkenin ilgili resmi çevrelerinde şimdiden büyük bir endişe kaynağı teşkil etmekte ve durumun çok vahim neticeler vereceği üzerinde durulmaktadır²⁶.

DPT de konu üzerinde hassasiyetle durmakta, yurt dışındaki işçilerimizin zorunlu toplu dönüş ihtimali göz önüne alınarak seçenekli ve somut sosyo-ekonomik tedbirleri geliştirmek üzere Çalışma Bakanlığı koordinatörlüğü ve ilgili bakanların iş birliği ile kademeli bir "toplu dönüş sorunları" projesi geliştirmek istemektedir. Ayrıca yurt dışında çalışan işçilerle ilgili bilgileri istihdam eden ülkelerde ve yurda dönüşlerinde devamlı olarak izlemek amacı ile Devlet İstatistik Enstitüsü koordinatörlüğü ve ilgili kuruluşların iş birliği ile istatistiki bir sistem ve derleme çalışması yapılacaktır²⁷.

Bununla beraber Türk sanayicileri işçilerimiz yurda döndükten sonra ülkenin bunlara yurt içinde bir iş teklif edebilecek durumda olmadığını, bu suretle misafir işçi kabulünde Türk işçisi için yeni istihdam imkânlarının yaratılması ve eski imkânların korunması cihetine gidilmesinin uygun olacağını ileri sürmektedirler²⁸.

**

Türkiyeden Batı Almanya'ya emek göçü hareketinin durmasını, hatta bu ülkede çalışan bir kısım işçinin kesin dönüş yapmaya baş-

larına avdet akımı kuvvetlenmiştir. Federal Çalışma Kurumu istatistiklerine göre halen 2.1 milyon yabancı işçi arasında 555.300 ile (% 26) en büyük grubu Türkler teşkil etmektedir. Türkleri % 20.3 le Yugoslavlar, % 14.5 la İtalyanlar ve % 9.7 ile Yunanlılar takip etmektedir. Yabancı işçi grupları arasında en büyük azalma İtalyanlar arasında kaydedilmiştir. Öte yandan 1973 yılı gün aylarında Federal Almanya'da her sekiz işçiden biri yabancı işçi iken, halen on işçiden biri yabancı işçidir.

26) Bk. Aynı kaynak, 24.7.1975.

27) Bk. DPT Kalkınma Planı Üçüncü Beş Yıl, 1975 programı, Ankara, Nisan 1975.

28) Bk. Odalar Birliğince hazırlanan "Ödemeler Dengesi" adlı rapor, 3.10.1975.

lomasının sebebini, bu ülkede 1973 sonlarından itibaren şiddetini gittikçe arttırmış olan işsizlik hâdisesine bağlamak gerekir²⁹. Ancak bu yazıda yoğun işsizliğe yol açan sebepler üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

Aslında İkinci Cihan Savaşı sonrasında Avrupada mucizevi bir kalkınma örneği gösteren Federal Almanya ekonomisi iki yıldan beri savaş sonrasında en büyük duraklama ve gerileme dönemine girmiş bulunmaktadır. Gerçekten uzun yıllar devam edip giden büyümeden sonra, Batı Alman ekonomisi 1967 lerden itibaren tedricen yavaşlamaya başlamıştır. Filhakika 1967 de bu ülkenin tarihinde ilk defa olmak üzere reel çıktı, bir yıl önceki çıktı seviyesinin altına düşmüştür. İşsizlik haddi üç misli artmış ve 1967 de bu ülkenin tarihinde ilk defa olmak üzere reel çıktı, bir yıl önceki çıktı seviyesinin altına düşmüştür. İşsizlik haddi üç misli artmış ve 1967 de % 1'e ulaşmıştır. Ayrıca açık işyerleri son on yılda ilk defa olmak üzere kayıtlı işsizler sayısının altına inmiştir³⁰.

Ancak hali hazırda bu ülke daha şiddetli ikinci bir şok daha geçirmektedir. Gerçek şudur ki, Batı Almanyada teşebbüslerin yatırım seviyesi henüz resessiyonun başlamasından önce dahi makul ve mütedil bir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için esasen kifayetsiz bir durumdaydı. Bu itibarla 1972 yılının sonlarından itibaren ihracatın zorlanarak artırılması ve devletin genişleyen harcamaları bu sakat gelişmeyi ancak bir noktaya kadar durdurabilmiş, fakat 1974 den itibaren ekonomik faaliyetlerin duraklayıp gerilemesine engel olunamamıştır³¹. Durum Avrupa ekonomik topluluğuna dahil diğer ülkeler için de değişik değildir. Bu arada savaş sonrasında hemen hemen fasılasız olarak tam bir kapasite ile çalışan Fransız endüstrisi, 1975 de geçen yıla nazaran % 12 oranında daha düşük üretim yapmıştır. Filhakika 1975 in ilk yarısında 8051 firma tasfiye edilmiş ve iflâslar 1974 de nazaran % 24 oranında artmıştır. Resmî kaynaklara göre³², 885 000 Fransız iş aramaktadır. Bu sayı geçen yılın

29) Bu hususta geniş bilgi için Sosyal Siyaset Konferansları kitabınının 27 inci cildindeki yazımıza bakılabilir.

30) Bk. U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, Sep. 1970.

31) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 20.8.1975.

32) Bk. Labor Statistics, U.S.A., 1975.

iki katı daha fazladır. Hatta Fransada tüm işsizlerin nihai sayısı 1.193394 de ulaşmıştır. Bu ülkede ekonomik kriz içinde bulunan sanayi kolları, bütün toplulukta olduğu gibi çelik, kimya, otomobil ve özellikle yapı ve tekstil endüstrileridir. Bunlar halen % 60-70 kapasite ile çalışmaktadırlar. İtalyada da tekstil ve giyim eşyası sanayii bu ülkede ekonomik gerilemeye en fazla maruz kalan ve hasasiyeti en fazla olan bir üretim koludur. Nitekim 1975 yılı Ağustos ayı sonunda bu endüstri dalında kısa devreli olarak çalıştırılanlar da dahil olmak üzere, yani kısmen veya tamamen işsiz kalanların sayısı 150 bin rakkamını bulmuştur. Bu sayı, tekstil sanayiinde çalışan tüm işçinin % 10-13 oranını teşkil etmektedir. Bu daldaki tam işsiz durumunda olanların sayısı ise 17 bin civarındadır³³.

Aşında düşen konjonktürden en fazla müteessir olan endüstri kolu inşaat sanayiidir. Bu sanayi dalında istihdam % 23 oranında düşmüştür³⁴. Gerçekten özellikle yapı endüstrisinde uygulanan istikrar politikası bir çok yapı projelerinin tatbik edilememesine yol açmış, neticede emek talebi üzerinde de negatif tesirler icra etmiş bu suretle yapı endüstrisinde istihdam hacmi bir hayli daralmıştır³⁵. Bunu % 20 ile taş ve toprak, % 15 ile tekstil, % 10 ile oto sanayii, % 10 ile gıda ve keyif verici maddeler sanayii, % 8 le elektronik cihazlar endüstrisi, % 4 le makina inşa sanayii, % 1 le demir ve çelik sanayii ve % 1 le kimya sanayii takip etmiştir. Buna paralel olarak yapı, tekstil, deri, oto sanayi kolları gibi dallarda pek çok işsiz işçi istihdam imkânlarını kaybetmiş, ayrıca bazı işçiler için ancak kısmi istihdam imkânları doğmuştur.

Sadece Avrupa Topluluğu Ülkelerinde 1970-1974 yılları arasında tekstil sanayiinde istihdam hacminde 332.974 lük bir daralma olmuş, bu kadar işçi istihdam dışı kalmıştır³⁶. 1974 de yapımı gere-

33) Bk. Neue Zürcher eitung, 10.9.1975.

34) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 26.7.1975.

Gerçekten bu branşta Ekim 1973 de, yani petrol krizinden önce çalışanların toplamı 1.509.000 iken, bu miktar Mart 1975 de 1.159.000 rakkamına düşmüştür. Bittabi buna bağlı olarak taş ve toprak iş kolunda da % 20 istihdam gerilemesi kaydedilmiştir.

35) Bk. Bundesarbeitsblatt 11/12, Nov/Dez. 1973.

36) Bk. Ortak Pazar Haberleri, İktisadi Kalkınma Vakfı Yayımı, Aralık 1975, sayı 19.

ken 700 bin ünite mesken yerine, ancak 400 bin ünite mesken yapılabilmektedir. Hükümetin yüksek binalar inşası için yaptığı yatırımlar bu 301 bin ünite eksik mesken yapımını kompanse edememiştir. Bu itibarla toplam olarak yapı endüstrisinde 1974 yılına nazaran % 15 oranında bir açık meydana gelmiştir. Bunun manası, emek piyasasında 200-250 bin işçinin açıkta kalması demektir. Bu yılın güz mevsiminde 400 bin kadar yapı işçisi işsiz durumdadır. Filhakika 1975 de de 300 bin ünite kadar mesken yapılacağı tahmin edilmektedir. 1974 de esasen bir önceki yıla nazaran 417000 yani % 38 oranında daha az ünite mesken yapılmıştır.

Bu yd 50 bin sosyal mesken inşası gerekmektedir. Toplam yatırım 13-14 milyar Marka ulaşacaktır.

Otomotiv endüstrisinde gerek 1974 yılında, gerek 1975 de hem üretim, hem ihracat itibariyle gerilemeler meydana gelmiştir³⁷. Bu bakımdan oto üretiminde 1975'in ilk yarısında, 1974 ün ilk yarı dönemine göre % 10 eksilme kaydedilmiştir. İhracatta ise 1975 in ilk yarısında, bir önceki senenin aynı devresine nazaran % 30 civarında bir eksilme vardır.

Diğer taraftan resesyonun dış ülkelerden Batı Almanya'ya intikal ettiği yolundaki iddialar tamamiyle yersizdir. Gerçek olan husus tamamiyle aksidir. Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Almanya, yani üç ülkede sosyal hasıla daha 1974 yılında sifıra veya sifırım altına düşmüş bulunuyordu. Halbuki diğer bütün endüstri memleketlerinde büyüme hadleri aşikâr şekilde gelişmiştir.

Aslında Almanyada resesyon 1974'ün ikinci yarısında yatırımlar sahasında kendini göstermeğe başlamıştır. 1974 den itibaren dünyanın satın alma gücünde bir zayıflama olduğu Almanyanın ihracat ve ithalât rakkamlarından ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan yukarıda da işaret edildiği gibi, sabit tesis yatırımları giderek en alçak seviyeye düşmüştür. Bu arada yatırım malları talebinin bir hayli gerilemiş olduğu anlaşılmaktadır. Bunda kredi masraflarının artmış olmasının rolü büyüktür. Ayrıca regresif ve özel amortisman rejimlerinin rolü de fazla olmuştur.

37) Bk. Bundesarbeitsblatt 11/12, Nov/Dez. 1973.

Bu faktörler dışında hali hazır durumda Orta Doğu Savasının veya Markın kuvvetli şekilde değer kazanmasının büyük bir tesir icra ettiği kabul olunmamaktadır. Aşağıdaki tablo bu durumu açıkça göstermektedir³⁸.

Brüt Sosyal Hasılanın Yüzdesi Olarak Sabit Tesis Yatırımlarının Seyri

Sabit Tesis Yatırımları En Alçak Seviyede)

1970 de	% 26.4
1971 de	% 26.7
1972 de	% 26.1
1973 de	% 24.7
1974 de	% 22.5
1975 (yarım yılda)	% 20.3

Hülâsa dünya çapında konjonktür düşmesinin, Batı Alman ekonomisinde beklenen kalkınmayı daha bir yıl geciktireceği hesaplanmaktadır. Çünkü Alman ihracat sanayii bu ülkede tam istihdamın büyük bir teminatıdır. Ancak son yıllarda ihracat oldukça önemli kayıplara maruz kalmıştır. Bu itibarla Alman ekonomisi aslında bir yabancı şoku geçirmektedir. Zira Batı Almanya ihracata bağlıdır. Kimya sanayii ürünlerinin % 36 sı, ince mekanik ve optik sanayiinin % 39 u, gemi yapım endüstrisinin % 42 si, makina yapım sanayiinin % 44 ü, nakil vasıtaları sanayiinin % 47 si, nihayet büro makineleri sanayiinin % 52 si ihraç edilmektedir³⁹. Bu ülkede istihdamda olan her altıncı işçi ihracata, esas itibarıyla sanayi malları ihracatına bağlı bulunmaktadır ve dış ticaretle işsizlik rizikosu arasında sıkı bir irtibat bulunmaktadır⁴⁰.

İşsiz kütle üzerinde yapılan strüktürel analizler, hali hazır işsizliğin sadece konjonktürel mahiyette olmadığını göstermekte ve kısaca şu sonuçları vermektedir: Genellikle mal ve eşya satıcıları, organizatörler, idare ve büro işlerinde çalışanlar arasında işsizlik

38) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 30.10.1975.

39) Bk. Der Spiegel, Nr. 21/1975.

40) Bk. Blick Durch die Wirtschaft, 20.6.1975.

nisbî olarak daha yüksektir. Federal İstihdam Kurumu Başkanı Herr Stingl toplam işsizler arasında müstahdem oranının açık şekilde artmakta olduğuna dikkati çekmiştir. Ayrıca bir meslekî-tek-nik eğitimi ikmal etmemiş olanlar arasında da işsizlerin payı beşte üç artmıştır. Yüksek iktisat ve sosyal ilimler tahsil etmiş olanlarla mühendislerde de işsiz sayısı yükselmiştir⁴¹.

Ayrıca bütün işsizlerin üçte birini (% 32.9) kadınlar teşkil etmekte ve bunlar kısmî iş aramaktadırlar. İşsizliğin devamı süresiyle işsizlerin yaşı ve cinsiyeti arasında strüktürel analizler sıkı bir münasebetin olduğunu göstermektedir. İşsiz ne kadar genç ise, işsizlik o derece az sürmekte, işsiz ne kadar yaşlı ise işsizlik halinin devamı o derece uzun olmaktadır. Nitekim yirmi yaşın altındaki işsizlerin yarısından fazlası (% 52.5) üç aydan daha az işsiz kalmakta, buna mukabil 60-65 yaşları arasındaki işsizlerden, üç aydan az işsiz kalanların oranı ise % 26.5 civarında bulunmaktadır. Uzun dönemli işsizler arasında yabancıların miktarı nisbeten azdır. Çünkü bunlar işsizlik tazminatı süresi sonunda yurtlarına dönmektedirler.

İşçiler müstahdemlere nazaran genellikle işsizlik haline daha fazla maruzdurlar. Ancak halen müstahdemler arasında son yıllarda işsiz sayısı oldukça artmıştır. Mayıs 1975 sonu itibariyle toplam işsizlerin % 28.1'i müstahdem, % 71.9'u işçidir (yekûn 1.017.900).

Tüm işsizlik nisbeti olan % 4.4 ün % 2.7 sini müstahdemler ve % 5.9 unu işçiler teşkil etmektedir.

İşsiz olanlardan % 55.5 inin her hangi bir meslek ve sanatta tam yetişmemiş oldukları görülmüştür. Ancak strüktürel analizler, yetişmiş işçiler arasında da vasatın üstünde bir işsizlik olduğunu göstermiştir⁴².

Bu suretle hayatî bir meseleye, gelecekte yabancı ülkelere emek göçünün devam edip etmeyeceği veya uzunca bir dönemde emek göçünde sayı bakımından bir azalma olup olmayacağı konusuna gelmiş bulunuyoruz. Aslında İran, Irak, Libya, Kuveyt vesaire gibi

41) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 5 December 1975.

42) Bk. Frankfurter Rundschau, 6 August 1975, Handelsblatt 6 August 1975.

zengin petrol kaynaklarına, dolayısıyla külliyetli döviz gelinine sahip ülkeler arasında bulunmayan Türkiye, yatırımları hızlandırmak, gerekli yatırım ve ara mallarını ithal etmek, ödemeler blâncosunu dengeli durumda tutmak, parasının dış değerini korumak,, hülâsa kalkınma plânlarını gerçekleştirmek gibi bütün tasavvur, tasarı ve ümitlerini ihracat ve işçi gelirlerini arttırmağa bağlamış bulunmaktadır. Gerçekten son yıllarda işçi gelirleri bütün ihraç mallarından elde edilen gelire eş bir duruma ulaşmıştır. Bu itibarla önümüzdeki yıllarda böyle görülmemiş bir kalemde mahrumiyet ciddi bir endişe konusu teşkil etmektedir. Gerçekten son yıllara kadar yabancı ülkelerde çalışan Türk işçilerinin yurda transfer ettikleri tasarruflarında ümit verici bir gelişme kaydedilmiştir. Ancak bundan sonrası? Bu soru bizi bir taraftan gelecekte Batı memleketlerinde çalışacak işçilerimizin sayısı hakkında bazı tahminlerde bulunmaya sevk ederken, diğer taraftan Türk işçilerinin yoğun şekilde istihdam imkânı buldukları Batı Almanyanın nüfusu ve işgücü yapısı hakkında da analizler yapmaya sevk etmektedir.

Bununla beraber günümüzde gerek Federal Almanyanın, gerek diğer Batı Avrupa ülkelerinin nüfus yapılarını daha iyi anlayabilmek için, yakın geçmişe ait dikkate değer bazı sayılar üzerinde durmak, bu suretle günümüzün gerçekleriyle kıyaslamalar yapmak istiyoruz:

**14/6/1898 Tarihinde Batı Avrupa Ülkelerinin Nüfus Yapıları
(1000 Nüfus İçinde)**

	15 in altında	15-40	40-60	60 +
Almanya	355	381	183	81
Avusturya	340	390	194	76
Macaristan	353	398	186	63
Belçika	335	373	194	98
İtalya	322	388	201	89
Fransa	270	386	223	121
Büyük Britanya ve İzlanda	363	390	169	78
Birleşik Amerika Devletleri	381	410	153	56

1891/1895 de 1000 Nüfusa Göre Doğumlar ve Ölümler

	Almanya	Avusturya	İngiltere	Fransa	İsviçre
Doğumlar	36.3	37.5	29.6	22.6	28.2
Ölümler	23.3	27.9	18.7	22.3	20.1
Fark	13.0	9.6	10.9	0.3	8.1

Kaynak : Eugen von Philippovich; Allgemeine Volkswirtschaftslehre, Leipzig 1899.

Ashında bir biyolojik maksimum itibariyle 60 üzerinden 1875 de bin nüfusa göre Orta Avrupada 40, 1900 da 35, 1969 ise 14.8 (canlı doğan) bin düşmektedir. Buna karşı 1875 de 1000 Almandan 28 i, 1950-1968 ortalamasına göre ise Batı Almanyada 11, Doğu Almanya da 11 kişi ölmektedir.

18 inci yüz yılda Almanya'da yeni doğan bir çocuğun ortalama ömrü sadece 26 yıldır. Bu rakkam 1850 de 35 yıla varmaktadır. 1875 de bebek ölüm hadleri % 25 dir. Bundan önce % 30 u geçmektedir. 1969 da bebek ölümleri sadece % 2.3 dür. 1850 den önce canlı doğanlardan ancak dördte biri 45 yaşını aşabilmekte ve bunların ancak üçte biri öldüklerinde canlı evlât bırakmaktaydılar. Halbuki bugün endüstri ülkelerinde ortalama ömür erkeklerde 67.5, kadınlarda ise 73.5 dir.

Halen Batı Almanyada 15 yaşında olanlar içinde % 80 ninden fazlası 60 yaşını aşmaktadır. 1875 de bu oran % 40 dı⁴³.

Diğer taraftan İkinci Cihan Savaşı sonrasında Batı Almanyada doğum ve ölüm sayıları aşağıdaki tabloda açık şekilde görülmektedir.

43) Bk. Franz F. Wurm; Wirtschaft und Gesellschaft Heute, Fakten und Tendenzen, Frankfurt a.M. 1971.

Federal Almanya'da Doğum ve Ölüm Rakkanları
(1000 Olarak)

Yıl ortalaması	Doğum	Ölüm	Doğum ve ölüm fazlaları
1950 — 1955	788.0	527.1	+ 260.9
1955 — 1960	895.3	578.0	+ 317.3
1961 — 1963	1028.5	648.5	+ 380.0
1964	1065.5	644.1	+ 421.3
1965	1044.3	677.6	+ 366.7
1966	1050.3	686.3	+ 364.0
1967	1019.5	687.3	+ 332.1
1968	969.8	734.1	+ 235.8
1969	903.5	744.4	+ 159.1
1970	810.8	734.8	+ 76.0
1971	778.5	730.7	+ 47.9
1972	701.4	731.5	— 30.1
1973	635.6	731.0	— 95.4
1974	623.1	724.9	— 101.8

Kaynak : Institut der Deutschen Wirtschaft, Köln 1975.

Doğumlardaki Gelişme (Bin Kişi Olarak)
(15 Yaşın Altındaki Bütün Şahıslar)

Yıllık ortalama	Birinci tahmin	İkinci tahmin
1972	14.004	14.004
1975	13.299	13.302
1980	11.688	11.262
1985	10.558	9.787
1990	10.781	9.747

Kaynak : Arbeits - und Sozialstatistische Mitteilungen, Arbeitsministerium, 12 December 1973.

Yukarıdaki tabloların tetkikinden açıkça anlaşılmaktadır ki, 1964 yıla kadar doğum fazlalığı (Baby - Boom)⁴⁴ artan şekilde sürüp giderken, bu yıldan itibaren fazlalık büyük ölçüde ve hızlı şekilde azalmakta (Pillen - Knick)⁴⁵, nihayet 1972 den itibaren negatif bir

44) Bk. Frankfurter Rundschau, 2 Juni 1975.

45) Bk. Aynı kaynak.

fazlalık (Geburtendefizit)⁴⁶ meydana gelmektedir. Böyle bir durumun manası, Almanyada, bu ülkenin bütün bu tarihi boyunca ilk defa olmak üzere 1972 yılında ölüm vakaları doğumları aşmakta ve 28.6 binlik negatif bir netice hasil olmaktadır. Aynı durum 1973 de olduğu gibi, 1974 yılında da devam edip gitmektedir.

Hatta yapılan bir tahmine göre, 1972 de 701.400 olan doğum sayısının 1985 yılında 656.900'e düşeceği, diğer bir tahmine göre ise 572.100'e kadar azalacağı hesaplanmaktadır.

Aslında Federal Almanyada canlı doğanların sayısı 1953 de 800 bindir. Bu sayı zirveye 1.1 milyonla 1964 de ulaşmıştır. Bu arada doğum eğrisi 600 bine düşmüştür. 1974 de ise savaş sonrasının doğum zirvesinin yarısına inilmiştir. Filhakika doğum istatistiklerinde Federal Almanya, Demokratik Almanya (Doğu Almanya) ile birlikte eh son sırada yer almış bulunmaktadır⁴⁷.

Ayrıca yaş guruplarına göre nüfusun yapısı ile, ailelerin ortalama çocuk sayısını gösteren aşağıdaki tablolar da dikkatleri üzerine çekecek kadar önemli bulunmaktadır.

Yaş Gruplarına Göre Federal Almanya Nüfusu
(Yaş Gruplarına Göre Nüfus)

(a) 1000 olarak

B. Berlin ve Sar Havzası	Altı yaşın altındakiler	6-15	15-20	20-45	45-65	65 ve üstü
13/ 9/1950	4.121	7.728	3.658	18.095	12.435	4.762
6/ 6/1961	5.281	6.903	3.682	19.253	14.800	6.220
31/12/1968	6.041	8.031	3.987	20.724	13.931	7.751
1/ 1/1980	5.950	8.992	4.931	20.612	13.214	9.083

(b) % olarak

17/ 5/1939	10.1	13.6	8.9	60.0		7.3
13/ 9/1950	8.1	15.2	7.2	35.6	24.5	9.4
6/ 6/1961	9.4	12.3	6.6	34.2	26.3	11.1
31/12/1868	10.0	13.3	6.6	34.3	23.0	12.8
1/ 1/1980	9.5	14.3	7.9	32.8	21.0	14.5

Kaynak : Franz F. Wurm; *Wirtschaft und Gesellschaft Heute*, Opladen 1972, sh. 16.

46) Bk. Aynı kaynak.

47) Bk. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 19.12.1975.

Ashında bu ülkede tablolarda da görüldüğü gibi, 1960 yılının ortalarından itibaren doğumların sayısının bir milyondan devamlı olarak düşmek suretiyle 1974 yılında 623 bine inmiş olması, toplam nüfusun sayıca seyri üzerinde derin tesirlere zemin hazırlamış ve hazırlamağa namzet bir duruma gelmiş bulunmaktadır⁴⁸.

Federal Almanya'da Nüfus ve Yaş Grupları
Toplam Nüfus (1000 Olarak)

1967	1972	1077
59.286	61.669	61.108

Yaş Grupları (Yüzde Olarak)

	1967	1972	1977
0 - 15	23.1	22.8	20.8
15 - 65	64.3	63.6	64.4
65 +	12.6	13.6	14.8

Kaynak : Bundesarbeitsblatt, 11/12, Nov/Dez. 1973.

Aşağıdaki tablo 1990 yılına kadar nüfusun yaş gurupları itibarıyla seyrini göstermektedir. Bu arada tahminler arasında bazı farkların olduğu dikkati çekmektedir.

Nüfusun Yaş Grupları İtibariyle Yapısı
(1000) Olarak 1990 Yılına Kadar Nüfus Gelişmesi Tahminleri

Yıl	Toplam nüfus	15 yaş altı	15-20	20-25	25-30	65 ve yukarı
1972	61.477	14.004	4.141	4.135	3.834	8.391
1975	61.281	13.299	4.412	4.080	3.912	8.819
1980	60.822	11.688	5.010	4.385	4.057	9.080
1985	60.398	10.558	4.709	4.979	4.359	8.163
1990	60.062	10.781	3.504	4.680	4.950	8.221

48) Bk. Der Arbeitgeber, 18 Juli 1975, 27 Jahrgang.

Yüzde olarak						
1972	100	22.8	6.7	6.7	6.2	13.6
1975	100	21.7	7.2	6.7	6.4	14.4
1980	100	19.2	8.2	7.2	6.7	14.9
1985	100	17.5	7.8	8.2	7.2	13.5
1990	100	17.9	5.8	7.8	8.2	13.7

Kaynak : Arbeits - und Sozialstatistische Mitteilungen, Arbeitsministerium, 12 December 1973.

Hülâsa hali hazır demografik şartlar altında önümüzdeki 25 yıl içinde Batı Almanyada toplam nüfus 62 milyondan 57 milyona inecektir. Böyle bir hesaba göre nüfustaki gerileme yıl itibariyle 200 bin civarında olacaktır. Diğer taraftan 15 yaşm altındaki yaş gurubunda nüfusun devamlı olarak azalması sonunda bu gurup % 22 den % 17 ye düşecektir⁴⁹.

Dikkate değer diğer bir husus, Batı Almanyada olduğu gibi, Doğu Almanya, Avusturya, İsviçre, hatta, Fransa gibi diğer Avrupa ülkelerinde de bir taraftan nüfusun mutlak bir gerileme kaydetmekte, diğer taraftan yaşlanmakta olmasıdır. Nitekim aşağıdaki tablo bu ülkeler arasında Doğu Almanya'da:

1972 de nüfus	17.011.000	iken
1973 de "	16,980.000	düşmüştür.

Bunun manası bir yıldan diğerine nüfusun 31000 azalma kaydetmiş olmasıdır.

Öte taraftan İkinci Cihan Savaşının da tesiriyle bugün 7.4 Milyar Avusturyalının (% 57 kadın, % 43 erkek) 661100 ü (% 64 kadın, % 43 erkek) 60-70 yaş arasındadır. Yani 1.532.000 i (% 23 kadın, % 17 erkek) 60 yaşın üstündedir. Her beş Avusturyalıdan biri 60 yaşın üstünde, her yedi Avusturyalıdan biri 65 in üstünde, her on birden biri 70'in ve her 32 den biri 80'in üstündedir. Sebebi başta harp olmak üzere tıbbî tesis ve tedbirler ve işçi hareketidir. Bunlar beşeri hayatı ehemmiyetli şekilde uzatmıştır. Birinci Cihan Savaşından önce sadece Avusturyalıların % 9 u altmışın üstünde

49) Bk. Delfet Max; Volkswirtschaftliche Korrespondenz der Adolf - Weber - Stiftung, Nr. 10/1975, Frankfurt a.M., 14 Jahrgang.

idi. İki savaş arası bu % 12 olmuş, 1951 de % 15, bugün ise % 20 ye ulaşmıştır. 1980 de bu oranın bütün Avusturyalılar için % 25-30'a yükseleceği hesaplanmaktadır. Yirminci yüzyıl ihtiyarlar yılı olmaktadır. Bir taraftan yükselen ortalama ömür, diğer taraftan emeklilik yaşının indirilmesi, emeklilik süresini gittikçe uzatmaktadır. Bundan dolayı dünyamız bir yaşlılık politikası geliştirmek zorunda kalmaktadır⁵⁰.

Öte yandan Fransa da durumun bir hayli kritik olduğu anlaşılmaktadır⁵¹. Şöyle ki, Pariste doğumlar son on yılda yüzde 18 oranında düşmüştür. Parisin toplam nüfusu da 1962 yıla göre 500.000 azalarak, günümüzde 2 milyon 290 bin düzeyine inmştir.

Paris nüfusundaki azalma, yeni evli genç çiftlerin kiralarn yüksekliği, yeterli genişlikte konut bulamamaları yüzünden banliyöye yerleşmeleri, 60 yaşından yukarı Parislilerin yüz yıl başına göre üç kat artması, Pariste oturan kadınların, erkeklerden yüzde 12 fazla olmasıdır. Bunun sebebi bu şehirdeki evlenmelerin ülke ortalamasından düşük oluşuna bağlanmaktadır.

Paris Belediye Meclisi üyeleri, nüfus azalmasından kaygılanarak, "gerekli iktisadî altyapı ve aile kurmayı teşvik tedbirleri üzerinde çalışmaya" başlamışlardır.

Diğer taraftan F. Almanya'da çağ içi nüfusun oranı 1939 yılında % 68.9 iken, bu oran 1950 ve 1961 de % 67.2 ye, 1970 de ise % 63.6 ya düşmüş bulunmaktadır. 1980 ve 1990 yılları için yapılan tahminler, bu oranın bir miktar yükselerek sırasıyla % 65.3 ve 67.1 re kadar çıkacağını göstermekte ise de, elli bir yıl içinde, yani 1939 la 1990 arasında kalan elli bir yıllık devre zarfında çağ içi nüfusunda artış şöyle dursun, aksine % 1.8 nisbetinde bir azalma meydana gelecektir. Hiç şüphe yok ki, bunun manası büyüktür. İktisadî varlığını sanayi mamûlleri ihracatına bağlamış olan Almanya gibi bir memlekette, çağ içi nüfustaki bu durgunluk, hatta gerileme, bu ülkenin yabancı işçi istihdamına ne derece ve nisbette muhtaç olduğunu göstermeğe kâfidir.

50) Bk. Soziale Altenpolitik Gewinnt an Bedeutung, Bundesarbeitsblatt, Februar 1975.

Kaldı ki, aynı memlekette kazanç faaliyetinde bulunan nüfusda da mutlak bir durgunluk göze çarpmaktadır. Nitekim 1965 yılında faal nüfus miktarı 27.153 milyon iken, bu miktar 1967 de 26.292 milyona, 1969 da 26.822 milyona düşmüş, 1970 de hafif bir yükselme ile 27.204 milyona varmış, nihayet 1971 de 27.173 milyonda karar kılmıştır.

Aşağıdaki tablolar türlü yönlerden kazanç faaliyetine katılan nüfusu göstermektedir.

Toplam Nüfus İçinde Kazanç Faaliyetine Katılan

	Erkekler	
	1961	1973
15 - 20 yaş grubu	75.4	58.8
20 - 25 " "	89.4	82.7
25 - 30 " "	96.0	92.3
60 - 65 " "	73.9	67.1
65 - 70 " "	34.8	22.6
70 den yukarı	21.5	12.6

Aynı Dönemlerde ve Yaş Gruplarında

Kadınlar	
	73.7
	56.3
	75.9
	68.4
	52.8
	55.0
	21.4
	18.9
	13.0
	8.9
	7.4
	5.4

Kazanç faaliyetine katılan toplam şahısların oranlar itibariyle seyri aşağıdaki tabloda yer almış bulunmaktadır.

Yıl	Tüm şahıslar
1950	% 45.9
1960	% 47.8
1961	% 47.6
1962	% 47.2
1963	% 46.9
1964	% 46.4
1965	% 46.1
1966	% 45.6
1967	% 44.5
1968	% 44.2
1969	% 44.2
1970	% 44.2
1971	% 43.9
1972	% 43.6
1973	% 43.5

Kaynak : Institut der Deutschen Wirtschaft, Zahlen 1975, Köln 1975.

Ayrıca vasıf meselesi yanında, yabancı işçiler arasındaki işsizliğin yüksek bir seviyeye ulaşması da dikkati çekmektedir. Aslında yabancı işçiler mesleki — teknik eğitim bakımından genel olarak Alman işçilerinin gerisinde bulunmaktadır. Buna yabancı işçilerin, işsizliğin en ziyade yaygın olduğu yapı, tekstil vesaire gibi iş kollarında çalışmakta oldukları vakiasını da ilâve etmek gerekir. Ayrıca bir Ortak Pazar ülkesi olan İtalya hariç, diğer bütün yabancı işçiler için iş bulma aracılığı ve fonksiyonunun durdurulması (Vermittlungsstop) da, bu gurup arasında işsizlik oranının yükselmesine yol açmaktadır. İşsiz kalan yabancı işçilerden hiç değilse bir kısmı vatanlarına kesin dönüş yapmayarak çalışma veya oturma izni süresinin sonuna kadar Almanyada kalmakta yahut bu izin süresi içinde gergin devreyi kendi ülkelerinde tatil yaparak geçirdikten sonra, tekrar Almanyaya avdet etmektedirler. Gerçekten 1966-1967 dönemine nazaran yabancı işçilerin vatanlarına kesin dönüş temayüllerinde önemli bir düşme meydana gelmiştir. O dönemde yabancı işçiler arasında işsizlik oranı, hali hazır döneme nazaran bir hayli düşüktü. Bunun sebebi hizmet akidlerine son verilen yabancı işçilerin istisnasız olarak hemen hepsinin ülkelerine dönmüş olmaları ve

netice itibariyle Alman emek piyasasını boşaltmakta bulunmaları idi. Bugün durum artık tamamiyle değişmiştir. Bunun dışında kesif işsizliğin başlamasıyla birlikte Federal Almanya Çalışma ve Sosyal Düzen Bakanlığı bütün istihdam kurumlarına, açık iş yerlerinin doldurulmasında Alman işçileriyle Ortak Pazar ülkelerinden gelen kimselere öncelik tanınması yolunda talimat vermiştir. Filhakika Ortak Pazar Topluluğu statüsününün 19 uncu maddesi böyle bir önceliğin kanunî temelini teşkil etmektedir. Nihayet Alman firmaları da işten çıkarma hallerinde, genellikle yabancı işçilerin hizmet akidlerine son verme yolunda tercihlerini kullanmışlardır.

1975 Yılıının ilk üç ayında mevcut işsiz sayısının yuvarlak rakamla 160 binini yabancı işçiler teşkil etmiştir. Tüm işsizlik oranının % 5 civarında olduğu göz önünde tutulursa, yabancı işçiler arasındaki işsizlik oranının % 6,5 civarında bulunduğu ve yıl ilerledikçe artma temayülü göstermekte olduğu bir gerçektir. Toplam olarak halen Federal Almanyada resessiyondan önce istihdamda bulunan yabancı işçilerin sayısı 2,2 milyon civarındadır. Bu sayı, yabancı işçilerin en yüksek sayı ve seviyede istihdam edildikleri 1973 yılının Eylül ayına nazaran 400 bin kadar bir noksanı göstermektedir. Aslında bugünkü gerileme durumuna gerilememiş olsa idi, yabancı işçiler toplamının $2,200,000 + 400,000 = 2,600,000$ olması gerekirdi.

Bu izahlardan belli başlı iki sonuç çıkarılabilir:

a) Federal Almanyada yaşayan yabancı işçilerin çocukları büyüdükçe bunlar da emek piyasasına girmek istemekte, neticede yabancı işçi sayısı gittikçe çoğalmaktadır. Öte taraftan ülkede yabancı işçi istihdam kapasitesinin hudutlarına ulaşıldığı, hatta bazı bölgelerde bu sınırların aşıldığı ileri sürülmektedir. Bunun dışında bir müddetten beri uygulanmakta olan bir karara göre, Ortak Pazar ülkeleri mensubu olmayan yabancılara nüfus yoğunluğunun aşımı olduğu merkezlere yerleşmeleri üzerine konulan yasaklar, yabancı emeğe karşı talebi düşürmüş ve sayı dondurulmuştur.

b) Yabancı işçi istihdamı sayısındaki gerileme temposu, bugüne kadar 1966/1967 dönemine nazaran daha yavaş şekilde cereyan etmiştir. Bu durum önceleri olduğu gibi, Alman ekonomisinde elân yabancı işçilere geniş ölçüde ihtiyaç hissedildiğini göstermekte ve

yabancıların 1966/1967 yılındaki kadar konjonktür felâketzedeleri durumunda bulunmadıklarını aşikâr şekilde ortaya koymaktadır⁵².

Bu itibarla hali hazır gergin ekonomik duruma rağmen Federal Almanyada çalışan yabancı işçilerin bir paniğe kapılmalarına lüzum olmadığı fikri yaygındır. Kaldı ki, gelecekte dahi Alman ekonomisi yabancı emeğe ihtiyaç duymakta devam edecektir⁵³.

Aslında önümüzdeki 1976 yılında da Batı Almanyada tam istihdam durumuna ulaşılması imkânı olmamakla beraber, beş adet İktisadî Araştırmalar Enstitüsünün yaptığı tahminlere göre, 1976 da işsizlerin miktarı 1,1 milyon civarında istikrar bulacaktır. Bu Enstitüler önümüzdeki 1976 yılında sosyal hasılda reel büyüme haddinin % 4 de ulaşacağını hesaplamaktadırlar. Ayrıca Batı Avrupada iktisadî konjonktürün tabanına ulaşıldığını, bundan böyle ve özellikle 1976 yılının sonlarına doğru elverişli gelişmeler beklenebileceğini iddia etmektedirler⁵⁴.

Öte yandan işgücü ve faal nüfusun seyri bakımından gelecekteki durumun Almanya için pek de parlak olmadığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca emek piyasasından ayrılanların yüksek oranı da yabancı işçiler bakımından ümitleri kuvvetlendirmektedir.

(1974 Eylül - 1975 Nisan arası)

- % 26 sı tekrar istihdama girmiştir.
- % 24 ü kazanç hayatından ayrılmıştır.
- % 4 ü tekrar eğitim ve diğer meslekler için eğitime gitmiştir.
- % 33. ü halen işsizdir.
- % 9 ü zaman zaman istihdam imkânı bulmuştur⁵⁵.

Nitekim yapılan hesaplar ve projeksiyonlar 1980 yılına kadar Batı Almanyada altı milyon insanın faal nüfustan ayrılacağını gös-

51) Bk. 21.11.1975 günlü gazeteler.

52) Bk. Dr. Andreas Stöhr, adı geçen makale.

53) Bk. Die Quelle, 25.12.1975.

54) Bk. Süddeutsche Zeitung 21.10.1975.

55) Bk. Einheit, 15.12.1975 ve Westdeutsche Allgemeine Zeitung, 14.10.1975.

termektedir. 1980 ne kadar üç işçiden biri kazanç faaliyetlerinden, yani aktif nüfusta uzaklaşacaktır⁵⁶. Bahis konusu araştırmaya göre, 1968 yılında ücret karşılığı çalışan 18,6 milyon işçiden (memurlar ve yabancı işçiler hariç olmak üzere faal nüfusun % 84'ü), yaşlılık ve buna benzer sebeplerden dolayı 1980 yılına kadar % 31'i ve aşağı yukarı 5,8 milyonu işten ayrılacaktır. Halen 2,2 milyon olan yabancı işçi sayısının, 1985 yılına kadar 3 milyonu bulacağı beklenmektedir⁵⁷.

Diğer taraftan mekanizasyon ve otomatizasyon suretiyle yabancı işçiler tarafından görülen işlerin ve yürütülen faaliyetlerin kısa bir dönem içinde ve büyük ölçüde ikame edileceğinin ve artık yabancı işgücüne ihtiyaç duyulmayacağıın imkânsız olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan yerlilerin maruz kaldıkları işsizlik durumunun yabancı işçiler aleyhine olmak üzere düşük seviyede tutulmasına yönelik iktisat politikası amacının bir takım yapısal problemlerin doğmasına meydan vereceği iddia edilmektedir. Gerçekte yerli işçilerin bir kısmı tarafından nisbi olarak cazip görünen işlerden almarak bugüne kadar yabancı işçiler tarafından işgal edilmiş bulunan cazip olmayan iş yerlerine aktarılması manasına gelen böyle bir politikanın yürütülmesi imkânı her halde çok zayıftır. Gerçekte Batı Avrupa ülkelerinde çalışan yabancı işçilerin ve bu arada Türklerin, yerli işçilerin rağbet ve iltifat etmedikleri ağır, tehlikeli ve pis işlerde çalıştıkları bir gerçektir. Bu kabil işler arasında madden ocakları, kanalizasyon işleri, sokak ve caddelerin temizlik hizmetleri, liman ve dok işleri vesaire sayılabilir. Bu sonuç Ben-Vestifalya İktisadî Araştırmalar Enstitüsünce (RWI) yapılan bir araştırmanın neticesi olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Filhakika yabancı işçi istihdam bakımından sıkı kayıtlara ve hatta yasaklara yer verildiği ölçüde, cazip olmayan işler için çalışmaya amade yerli işçilerin sayısında azalmalar kaydedilmektedir. Enstitünün fikrine gö-

56) Bu araştırma F. Almanya istihdam bürosunca potansiyel işgücü hakkında yapılmıştır. Bununla beraber ileriye dönük bu çeşit hesap ve tahminlerin türlü sebeplerden dolayı yanıltıcı olabileceğini iddia edenler de vardır ve Federal Almanya İşveren Sendikaları yetkilileri bu fikirdedir.

57) Bk. DGB Report, Ekim 1972. Bu araştırma F. Almanya istihdam bürosunca potansiyel işgücü hakkında yapılmıştır.

re, aslında emek piyasası bakımından iki türlü düşünmek ve piyasayı ikiye ayırarak mütalaa etmek lâzımdır. "Vasıflı ve cazip olmayan faaliyetlerde iş gücü fıkdanı, vasıflı ve cazip işler için işler için iş-gücü fazlası". İkinci kısma dahil işler için şimdilik firiksiyonel ve geçici işsizlik belirli şartlar altında hapisal işsizlik haline dönüşecektir⁵⁸.

Öte yandan önümüzdeki kış aylarında işsiz sayısının, yukarıda da belirtildiği gibi, uzmanların ifadelerine göre 1,5 milyona ulaşacağı hesaplanmıştır. Buna rağmen orta ve uzun dönemde, ilim adamlarının iddialarına göre, işgücü ihtiyacı geçmiş döneme nazaran daha büyük bir şiddetle artacaktır. Özellikle 1980 ler için (Emek Piyasası ve Meslekî Yetiştirme Enstitüsünün tahmini bu merkezdedir). Uzmanlar konjonktür dalgalanmaları dışında, uzun dönemli gelişme temayüllerini 1990 yılına kadar dikkate alarak böyle bir iddia ileri sürmektedirler.

Filhakika Alman ekonomisi 1970 de takriben 26,6 milyon insana ihtiyaç duymuştur. 1980 de bu ihtiyaç 26,7 milyona varacak, bunun ancak 24,4 milyonu Alman olacaktır. 1985 de ihtiyaç 27,2 milyona, bu sayı içinde Almanlar 24,9, 1990 da ihtiyaç 27.8 milyon ve Almanlar 25 milyon civarında bulunacaktır. Ayrıca Nürnberg'li ilim adamları bu tahminlerini cüzi bir ekonomik büyümeye dayadıklarını ifade etmişlerdir. Tahminler 1960-1972 arasında yıllık % 4.7 büyüme, 1990 yılına kadar ise % 3,9 büyüme esasına göre yürütülmüştür. Hatta önümüzdeki yıllarda büyümenin realist olarak % 2,5 olacağı ve böyle bir büyüme oranında ekonominin 1980 de 25.7 milyon insana ihtiyaç duyacağı hesaplanmaktadır. Binaenaleyh 1980 de bugünküne üâve olarak daha 1.3 milyon yabancı işçiye ihtiyaç duyulacaktır. Binenaleyh işgücü ihtiyacı önümüzdeki yıllarda Enstitü tahminlerine göre tandansiyel bir artış gösterecektir⁵⁹.

Nitekim Cenevre'de çalışmalarını sürdürmekte olan BM Ekonomik ve Sosyal Konseyine bağlı Avrupa Ekonomik Komisyonunun yayınladığı "Avrupa'da nüfus hareketlenmesi" konulu raporda "Batı Avrupa ülkelerinin beş yıl sonra ortaya çıkacak nüfus ve işgücü açıklarını kapatmak için başvuracakları en önemli kaynağın

58) Bk. Handelsblatt, 26 November 1975.

59) Bk. Frankfurter Rundschau, 23.7.1975.

Türkiye olduğu" belirtilmiştir. Raporda, Kuzey Afrika ülkelerinin de bu "dengeleme" işlemi için gözönünde tutulabilecekleri belirtilmiştir.

Komisyunun ayrıntılı raporunda, ikiyüz yıldır ilk kez Batı Avrupa nüfusunun bir denge ve homojenlik sunduğuna, otuz yıl içerisinde de dengede fazlaca bir değişiklik beklenmediğine, örneğin beş milyon nüfuslu İsviçre'nin otuz yıl sonra sadece iki-üç yüz bin kişilik bir artış kaydedebileceğine işaret etmiştir. Buna neden olarak da doğumları kısıtlayıcı bir etken olan yüksek seviyedeki ekonomik ve sosyal düzen ve 70-75 yaşları bulan ortalama yaşama süresi gösterilmektedir⁶⁰.

Filhakika ilim adamlarına göre yavaş ve ağır üretim büyümesi hiç bir zaman buna paralel olarak düşük işgücü ihtiyacına yol açmamaktadır. Zira münferit iktisat kollarında üretimin yavaşlaması, üretkenliğin de yavaşlamasına zemin hazırlamaktadır. Üretken olmayan maksatlarla yapılan yatırımların payı, yani çevre kirlenmesi vesaire için yapılan yatırımlar giderek artacak ve üretkenliğin oyun alanı daralacaktır.

İmalât sanayiinde gerçi büyüme ortalama en yüksek seviyede bulunacak, ancak geçmiş yıllara nazaran en fazla emek yoğun hizmet sektörü kollarına nazaran yavaşlayacaktır. Tarım, ormancılık ve madencilik alanlarında olduğu gibi, özel ev idarelerinde de işyerleri sayısı geçmişe göre aynı ölçüde bir azalma göstermeyecektir. 1985 yılına kadar büyük işyerlerinin yarısı "tertiyer" denilen sektörde olacaktır. Motorlu nakil vasıtaları ile makina yapım sanayiinde mutad dışı bir büyüme olacaktır. Kimya sanayiinde ise büyüme yavaşlayacaktır⁶¹. Bütün bunlara ek olarak, Batı Avrupa'nın endüstri ülkelerinde çalışma saatleri ve yıllık çalışılan işgünleri bakımından da bazı boşluklar meydana gelmektedir. Nitekim haftalık iş müddetleri giderek kısalmakta⁶², emeklilik yaşı öne alınmakta, yıllık ücretli izinler gittikçe uzamakta, kadınlarda kazanç hayatından vaktinden önce ayrılma temayülleri belirilmekte veya yarım gün

60) Bk. 25.7.1975 tarihli günlük gazeteler.

61) Bk. Frankfurter Rundschau, 23.7.1975

62) Nitekim halen meselâ Batı Almanya madenî eşya sanayiinde 40 saatlik çalışma haftası rejimi umumileşmiş bulunmaktadır.

çalışma rejimi yaygınlaşmakta, daha uzun eğitim yaşı umumileşmekte, dolayısıyla çağ nüfusuna girme yaşı yükseltilmekte⁶³ dir. Bu itibarla bundan otuz veya elli yıl öncesine nazaran bir insanın prodüktif faaliyet müddeti bir hayli kısalmış bulunmaktadır.

Hülâsa hali hazır resessiyon dönemi atlatıldıktan sonra, 1975 yılı sonlarında hızlanmaya başlayan yatırımların ve ciro faaliyetlerinin daha da gelişeceği⁶⁴, üretimin artacağı⁶⁵ genelilde kabul edilmektedir.

Aslında fiyatlar genel seviyesimin yükselmesine meydan vermeden işsizlikle mücadele bütün Batı sanayi ülkelerinin iktisat politikalarının bir numaralı hedefidir. Halihazırda OECD ülkeler arasında sadece iki ülke enflasyonla mücadelede öne geçmiş bulunmaktadır: İsviçre ve F. Almanya. Gerçekten bütün OECD ülkelerinde pahalılık hadleri ortalama % 10,4 iken bu iki ülkede % 6'nın altına düşmüştür. Buna karşı İşsizlik haddi bakımından F. Almanya'nın durumu halen pek parlak değildir⁶⁶.

Hülâsa yabancı işçilerle ilgili sayılar hedef projeksiyonları denilen tahminlerde yer almaktadır. Bunlar aslında tamamiyle tahmin mahiyetinde olup, prodüktivite gelişmesi, ücretler, paranın satın alma gücündeki düşmeler vesaire gibi iktisat politikasıyla ilgili bir çok faktörlerin hesaplanmasına dayanmaktadır. Bu kabil hesaplar mesele prodüktivite artışı gibi varsayımlara göre yapılmaktadır. İktisat politikasıyla ilgili bir çok hedeflerin toplamı —hedef büyüklükleri— hesap tekniği bakımından muayyen bir çalışan nüfusu şart koşmaktadır. Dahilde çalışan nüfus miktarı malûm olduğuna göre, “bakiye büyük” olarak yabancıların sayısı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu bakiye büyük teorisinin sağlam temellere dayanıp dayanmadığı ciddi bir şüphe süzgecinden geçirilmeye muhtaçtır. Çünkü dünya çapındaki kötü sürprizlerle, konjonktür dalgalanmaları dışında haftalık çalışma müddetlerinin kısaltılması, ücretli tatillerin uzatılma-

63) Yine aynı ülkede bundan kısa bir süre önce 0 - 14 yaş grubu yerine 0 - 15 grubu rejimi kabul edilmiş, bu suretle çağ nüfusu bugüne kadar 15 - 64 iken, bundan böyle 16 - 64 olmuştur

64) Bk. Handelsblatt, 7.1.1976.

65) Bk. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 7.1.1976.

66) Bk. Westdeutsche Allgemeine Zeitung, 25.11.1975.

sı, kazanç hayatından vaktinden önce ayrılma temayülleri, daha uzun yetiştirme ve uzmanlaşma ihtiyacı ve ters hareket olarak otomasyon ve mekanizasyon gibi olayları, gerçekleri ve trendleri göz önünde tutmak gerekir. Bu arada ekonominin daha fazla rasyonelleşeceği ve otomatize olacağı şüphe dışı olmakla beraber, eşyanın tabiatı icabı hizmet işleri sektöründe belirli sınırların varlığı da aşıkârdır. Ayrıca yabancı ülkelerde gittikçe artan ölçüde envestismanlara gidileceği de tabiidir. Esasen bu husus sanayileşmiş ülkelerle gelişen memleketler arasında dünya çapında bir iş bölümü manasım da ifade etmektedir. Bu arada muhtemelen kapatılamayan "açık iş yerleri bakiyesi" olabilecektir. Ancak munzam yabancı işgücü hususunda bir netice çıkarmak acele bir hüküm olabilir. Çünkü emek piyasasının açık olduğu büyük "gizli ihtiyatlar" vardır. Bununla beraber Federal Almanyada munzam işgücünün istihdamı muhtemel, hatta mümkündür. Fakat türlü ihtimaller karşısında meselâ 2000 inci yılda emek piyasasının nasıl bir manzara göstereceğini bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarmak iddiasında bulunan sahte peygamberlerden de sakınmak lâzımdır⁶⁷.

Hülâsa ve netice :

Federal Almanya'da olduğu gibi dünyamızın bütün gelişmiş ülkelerinde yaygın ve yoğun işsizlik olayı bazı gerçeklerin ortaya çıkmasına vesile teşkil etmiştir. Bu gerçekler yoğun bir işsizliğe rağmen, bir çok açık işyerlerinin bulunduğu ve bu yerlerin uzun süre doldurulamamakta olması, diğer bir ifade ile işsizlikten en çok muzdarip olan gurupların yarım yamalak meslekî eğitim görmüş veya hiç bir yetiştirme imkânından nasibini almamış insanlar olmasıdır. Nitekim bu yazının bir çok yerlerinde de işaret olunduğu gibi, işsizliğin artması ile birlikte yapısı da değişmeye başlamış, bu durumdan en önce ve en çok problemlili gruplar zarar görmüş, düşen bir konjonktür özellikle vasıfsız işçilerin emek piyasaları dışına itilmesine yol açmış, emek piyasalarındaki krizin aslında bir öğretim ve eğitim krizinin neticesi olduğu bütün açıklığı ile ortaya çıkmıştır. Filhakika yavaşlayan ve zayıflayan bir konjonktür devresinde ve gerileyen bir ekonomide ilk sırada safdığı kalanların bir az önce de iş-

67) Bk. Herman Ernst, Ausländerbeschäftigung, der Trend ist. nicht verlässlich, der Arbeitgeber, 22.9.1972, Köln.

ret ettiğimiz gibi, hayatlarında hiç bir meslek ve sanatı kemaliyle öğrenmemiş bulunan kimseler olduğu anlaşılmıştır. Günümüzde modern sanayii, özellikle okuyup yazma dahi bilmeyenlere artık yer vermemekte, buna karşı kalifiye ve yüksek seviyede kalifiye iş güçleriyle çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu suretle yetişme ve mesleki-teknik alanda eğitim modern endüstrinin başta gelen bir meselesi haline gelmiştir⁶⁸.

Nitekim endüstri noksan bir meslekî eğitim görmüş ve dolayısıyla verimliliği kifayetsiz insanları istihdam dışı bırakmakta, bunun yerine daha üretkif olanlara yer açmaktadır. Bundan dolayıdır ki, bir taraftan kalifiye elemanların kıskanı, diğer taraftan bunların bölgesel yer değiştirme esnekliklerine sahip olmamaları istihdam kurumlarının açık işyerlerini süratle doldurmaları bakımından bazı güçlüklerle yol açmakta ve açık işyerleriyle işsizler arasındaki aşırı dengesizlik aslında yukarıda işaret edilen sebeplerden ileri gelmektedir. Nitekim vasıfsız işçilerin sayısı, düşük vasıftaki açık işyerlerinin sayısının dört misline varırken, vasıflı emek arzı, aranan vasıflı işçi sayısının ancak üçte biri civarında kalmıştır. Bu izahlardan ve yazıda belirtmeye çalıştığımız sebeplerden dolayı daha uzun zaman dışarıya emek göçü vermek durumunda ve zorunda olan Türkiye için çıkarılacak neticeler ve alınacak dersler vardır. Filhakika Batı Avrupanın ileri derecede sanayileşmiş ülkelerinde "vasıfsız işçi tipi" de değişmiş bulunmaktadır. Yeni vasıfsız işçi tipi muntazam bir meslekî-teknik eğitim görmemiş olmakla beraber, bir sanayi toplumunun kucagında doğmuş, çocukluk yıllarında hiç değilse okuyup yazma öğrenmiş, radyo, telefon, televizyon, buzdolabı, otomobil vesaire gibi teknik cihazlar arasında ve ortasında büyümüş insan tipidir. Buna karşı Doğu ülkelerinde çok defa görüldüğü gibi, değil şehir, hatta kasaba ile dahi irtibatsız şekilde yetişmiş, okuyup yazma bilmeyen, karasapan başından gelişmiş ülkelerin emek piyasalarında boy gösteren insanlara, bu piyasalarda hiç bir istihdam imkânı bulunmamaktadır. Nitekim bir komünist ülke olmasına rağmen Yugoslav işçilerinin son bir kaç yıl içinde Federal Almanya emek piya-

68) Bk. Emil Küng - St. Gallen, Volkswirtschaftliche Korrespondenz der Adolf-Weber-Stiftung, Frankfurt a.M., Nr. 5/1974, 13 Jahrg.

salarını yığın halinde doldurmalarının sebeplerini burada aramak lâzımdır. Şayet Türkiye yoğun işsizliği hafifletmek ve ödemeler blâncosunu dengede tutmak maksadiyle gelişmiş, hatta İran, Libya vesaire gibi gelişmekte olan ülkelere gelecekte de fazla miktarda emek göçü vermek mecburiyetini kabul ediyorsa, bu takdirde “Doğulu vasıfsız işçi tipi”ni değiştirecek, her alanda kalifiye insan yetiştirecek tedbirleri bir an önce almalıdır.